

קביעות מקום לתפילה

”וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'” (בראשית יט, כז)

מצוה לבחור בית כנסת ובתוכו לבחור מקום קבוע ולהתפלל בו בקביעות, ולא ישנה את מקום תפילתו בלא צורך. וכך נהג אברהם אבינו שקבע מקום לתפילתו, שנאמר (בראשית יט, כז): ”וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'”, משמע שהיה לו מקום קבוע שהיה עומד בו לפני ה'.

קביעות המקום לתפילה מראה כי הקשר אל הקב"ה מוחלט, שכל שאר הדברים שבועלים יכולים להשתנות, פעם כאן ופעם שם, אבל הקשר להקב"ה הוא הקבוע והיציב ביותר, ועל כן ראוי שתתקיים התפילה במקום קבוע. ועיין בפירוש כתר יונתן (שם) שכתב: וישכם אברהם בבוקר למקום ששימש שם בתפילה לפני ה'.

בענין קביעות מקום לתפילה יש לדון: מהו המקור לענין קביעות מקום לתפילה, מהו הטעם שכל הקובע מקום לתפילתו אלוהי אברהם בעזרו, ביאור כוונת הגמרא במה שאומרים לקובע מקום כשמת "אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו", הקובע מקום לתפילתו האם מדובר על המתפלל בביתו או על המתפלל בבית כנסת, האם קביעות מקום היא חובה, מצוה או הנהגה, מהי חשיבות ענין קביעות המקום לתפילה, האם תוך ד' אמות חשיב מקום אחד, ומתי מותר לשנות מהמקום הקבוע.

מקורות בגמרא

בשלושה מקומות מצינו את הענין של קביעות מקום לתפילה. מקור ראשון, בגמרא בברכות ו, ב אמר רבי חלבו אמר רב הונא, כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו: אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו (ומפרש רש"י שם שמספידין עליו על אברן איש עניו ואיש חסיד). ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום, דכתיב "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם", ואין עמידה אלא תפילה, שנאמר "ויעמוד פינחס ויפלל".

מקור שני, בגמרא בברכות ז, ב מובא, שאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל הקובע מקום לתפילתו אויביו נופלים תחתיו, שנאמר (שמואל ב, ז) "ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה".

מקור שלישי, בתלמוד ירושלמי (ברכות פרק ד' הלכה ד') שאמרו רבי אבא ורבי חייא בשם רבי יוחנן שצריך אדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפילה, ומה טעם "בכל המקום אשר אזכיר את

הרי"ף על העין יעקב (בברכות ו, ב) כתב: דאפשר לומר כיון שהתפילות הם כנגד התמידין צריך לקבוע מקום לתפילה כשם שהיה מקום קבוע לשחיטת התמיד שהוא מקדשי קדשים הנשחטין בצפון בכל יום תמיד, והקובע מקום לתפילתו הרי הוא כאילו הקריב קרבן התמיד, ואלוקי אברהם שהתקין תפילת שחרית כנגד התמיד של שחר יהיה בעזרו כיון שהוא זריו בתפילה הוא חשוב כאילו הוא זריו בהקרבת התמיד.

כך בכף החיים (שו"ע או"ח סימן צ' אות קיז) כתב, שהטעם היינו שכיון והתפילה במקום הקרבן, לכן צריך להזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה וקביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו.

טעם שני, כתב עוד הרי"ף על העין יעקב (בברכות ו, ב) שכשהאדם אינו מתפלל בכל מקום שיוזמן לפניו והולך אל מקום קביעתו, הוא יורה שאין תפילתו עליו כקבע ומשא, אלא תפילתו תחנונים ועל כן הולך אל המקום אשר רגיל להתפלל בו, שאילו היה דומה עליו כמשא היה משליך מעליו משא התפילה ומתפלל אותה במקום שיוזמן אליו, ולכן "אלוהי אברהם" שהיתה תפילתו ברחמים ובתחנונים כשהתפלל על לוט בהפיכת סדום לא התפלל אלא במקום קביעתו, כדי לשפוך נפשו אל ה' בדברי תחנונים.

בדומה לזה כתב המהר"ל בספר נתיבות עולם (חלק א' נתיב העבודה פרק ד') וזה לשונו: משלימות התפילה שלא תהא תפילתו במקרה קרה, כי התפילה הוא הדביקות בו יתברך שהאדם מתדבק

שמי", "אשר תזכיר את שמי" לא נאמר כאן, אלא "בכל מקום אשר אזכיר", וכו', ובתורה תמימה (שמות כ, אות קכג) פירש "אשר אזכיר", בכל המקום אשר אתן להזכיר את שמי, דהיינו בבית המיוחד לתפילה.

והמשיך הירושלמי שם: אמר רבי תנחום בר חנינא, צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל ומה טעם "ויהי דוד בא עד הראש אשר השתחוה שם לאלוקים" אין כתיב כאן אלא "אשר ישתחוה שם לאלהים".

במעדני יום טוב (בברכות בדפי הרא"ש אות ק') מפרש את דברי הירושלמי, דהכי פירושו דאילו אמר "השתחוה" בלשון עבר, היה משמע שבאותו הפעם עשה כן ולא שמעינן מיניה שהמקום ההוא היה מיוחד לו לכל פעם, אבל השתא דאמר "ישתחוה" בלשון עתיד יובן מזה שכן הוא עשה כפעם בפעם.

ביאור וטעם ל"כל הקובע מקום לתפילתו"
בדברי הגמרא שיש לקבוע מקום לתפילה מצאנו כמה טעמים בזה. טעם ראשון, בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צח סעיף ד) כתב: התפילה היא במקום הקרבן, ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים. ומעומד, דומיא דעבודה. קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו. ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר. וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפילה, כגון בגדי כהונה, וכו'.

אדם ליחד לו מקום, וכן פירשו בתלמוד ירושלמי (בברכות פרק ד' הלכה ד') עיי"ש.

טעם רביעי, כתב הרי"ף על העין יעקב (בברכות ו, ב) דמה שאמרו כל הקובע מקום, היינו שאף על פי שיהיה לו מקום חשוב כגון מקום בבית הכנסת שיש בו רוב עם והוא מקדש מעט, מה טובו ומה יופיו עם כל זאת יתפלל במקום קביעותו והוא חביב לפניו יתברך יותר מתפילתו בבית הכנסת המפואר ברוב עם, וראיה לדבר אברהם שהלך להתפלל אל המקום אשר עמד שם להתפלל ראשונה ולא הלך להתפלל במקום שהתפלל יצחק כדכתיב "ויצא יצחק לשוח בשדה" שאמרו בספר הזוהר שהוא השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שהוא בפתח המערה מקום גן עדן.

טעם חמישי, בפירוש עיון יעקב (שם) כתב טעם נוסף לענין קביעות מקום לתפילה, שכל הקובע מקום לתפילתו אלוהי אברהם בעזרו, היינו שקובע מקום לתפילתו ואינו הולך אחר הניחוש כמו בלעם הרשע שהלך לקראת נחשים והלך ממקום למקום, כדכתיב "לך אל מקום אחר וקבנו לי משם וכו' ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים", אלא הוא מתלמידיו של אברהם שהיה תמים עם הקב"ה כדכתיב "תמים תהיה עם ה' אלוהיך" וכן מי שהוא נפש גבוה כבלעם הרשע אם כן כשעולה למעלה יותר ויותר הוא הולך גם כן למעלה לישוב במקום חשוב יותר מקדם.

אבל מי שנפשו שפלה כאברהם (כדאיתא בפרק ה' באבות), נשאר עומד במקומו הראשון אף על פי שנתעלה כדכתיב "ואנכי עפר ואפר", על כן כשמת אומרים עליו אי

בתפילתו בו יתברך, ואם הדביקות הזוה היא במקרה בלבד אינו נחשב דביקות כלל, כי כל מקרה הוא לזמן ולשעה ואינו תמידי אבל דבר שאינו מקרי הוא תמידי, לכך ראוי שיהיה הדביקות הזוה שלא במקרה כלל. ועל זה באה האזהרה שיקבע מקום לתפילתו, וענין קביעות המקום לתפילה מפני כי קביעות המקום מורה שאין התפילה שלו במקרה כי המקרה אין לו קביעות, ואם יושב פעם אחד במקום זה ופעם במקום אחר דבר זה אינו קביעות כלל ואין זה דביקות בעצם רק מקרה קרה.

טעם שלישי, כתב הרשב"א (בפירושי האגדות ברכות ו, ב) וז"ל: אם תתעורר למה חייבו לקבוע מקום לתפילה, ושהתועלת בהיותה במקום קבוע יותר מהיותה פעם כאן ופעם כאן עד שקראו הקובע עניו וחסיד, תדע כי גם בזה רמזו סוד נעלם, ונגלהו שהמתפלל צריך לכיין דעותיו קודם שיתפלל לדעת לפני מי עומד, ולעמוד ביראה ולהכיר נמיכותו וגודל האדון אשר הוא מבקש, וכמו שאמרו (בברכות ל, ב) חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, הכונה לחשוב ביראתו יתברך ושיעמדו בתפילה מתוך כוונת רצויות, ומסיבות הכנת המחשבה וזיקוק הלב קביעות המקומות, שהמקום המוכן לתפילה מוסיף יראה בבתי הכנסיות והמקומות המוכנים לעבודת ה'.

וראה מה שכתב המאירי (בברכות שם) וז"ל: ראוי לאדם לקבוע מקום לתפילתו שכל שהמקום מיוחד לו לתפילה כונתו מצויה ביותר, ודבר זה פירושו בשאין שם בית הכנסת, ואף בבית הכנסת צריך

אומרים עליו "אי עניו" כי דבר זה שלא לתלות בזכותו הוא ענין של עניויות.

טעם תשיעי, מובא בשם הכתב סופר (בלקוטי בתר לקוטי בברכות ו, ב), שהקובע מקום לתפילתו, היינו שתפילתו קבועה תמיד לתכלית אחת להשלמת הנפש, לא כן מי שמבקש על עניני עולם הזה, בקשותיו משתנות בכל יום, היום על עושר, מחר על כבוד וכדומה, ולכן רק הקובע מקום לתפילתו כפי הכוונה האמורה "אלוהי אברהם בעזרו", אצלו נאמר "אל המקום אשר עמד שם לפני ה'", כי גם תפילתו היתה קבועה תמיד למקום אחד, והוא לתועלת הנפש להשיג חיים נצחיים.

טעם עשירי, כתב הרשב"א (בפירושי האגדות ברכות ו, ב) שיש תועלת נגלה בקביעות המקום לתפילה, שהוא גורם להתמיד תפילותיו לעיתים מזומנים, ובהיות המקום בלתי קבוע יבא ממנו לידי היאוש והעצלה.

טעם אחד עשר, בספר טעמי המנהגים (עניני בית הכנסת דף עא בהערה) הביא בשם ספר הגן ודרך משה שכתב, שאף בבית הכנסת עצמו צריך לברור לו מקום אחד להתפלל שם תמיד, ולא היום במקום זה ומחר במקום אחר. ועל זה הביא משל נאה המובא בכתבי האריז"ל, למלך שרוצה ללכוד חומת העיר ורוצה לעשות נקב בחומה אזי לוקח קנה השריפה ויורה כמה פעמים במקום אחד עד שינקב החומה, אבל אם הוא טפש ויורה פעם אחת לכאן ופעם אחת במקום אחר אז החומה עדיין נשארת שלמה, ולא יועיל כל פעולותיו אשר עשה. כך מיום שחרב בית המקדש נעשה הפסק

חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו. וכן מה שכתוב בברכות ז, ב שכל הקובע מקום לתפילתו אויביו נופלים תחתיו, היינו כיון שאלהי אברהם בעזרו, וכמו שגבי אברהם נפלו ארבע מלכים לפניו על ידי עפר שנאמר יתן כעפר חרבו (כדאיתא בתענית דף כא, א) וזה בזכות ענוה בשביל שאמר "אנכי עפר ואפר", וזה שקובע מקום לתפילתו אוחז גם כן במדה זו כאברהם, לכך זוכה גם כן שאויביו נופלים תחתיו.

טעם שיש, בענף יוסף (על העין יעקב בברכות ו, ב) הביא בשם האר"י שכתב, שכיון וכעת בגולה נחשבים בני ישראל כנדה, כדברי הפסוק "על כן לנדה היתה", ונדה אסורה לישוב עם בעלה על ספסל שהוא נע ונד כי אם על מקום קבוע, כך גם השכינה אינה יכולה לשרות על בני ישראל כי אם בעמדם במקום קבוע.

טעם שביעי, במהרש"א (שם) כתב, טעם שהקובע מקום לתפילתו בלי שינוי, הוא מייחד כח ה' לשם האחד האמיתי, וזהו אלוהי אברהם בעזרו שאמר לו הקב"ה "והיה ברכה", כך חותמין בשם ההויה שם המיוחד, שעל ידי אברהם נתייחד שמו יתברך בעולם, וראוי לומר עליו "אי חסיד", שזו ממדת החסידות שמבקש צרכיו ממדת הרחמים ואינו פונה פניו לבקש גדולות בדרך אחר.

טעם שמיני, הצ"ח (בברכות כט, ב) כתב במעלת קביעות מקום, שהאדם אינו תולה שתפילתו תעשה פירות מכוח מעשיו הטובים, כי אם יתלה בקדושת המקום, כאמור באברהם "וישכם אל המקום", לכן

למידת החסידות וכו', עד כאן דבריו. וזאת הענווה שנדרשת מאיתנו במיוחד בשעת התפילה לקבל את עול מלכותו יתברך.

השני, בספר תולדות זאב (בהשמטות לברכות ו, ב) הביא ביאור שכל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו. דלכאורה אינו מובן, מאי ענוה שייך בקביעת מקום לתפילה, בשלמא חסיד שייך בזה מכיון שהוא מדקדק במצוות, אבל היאך שייך בזה ענוה, וכי נאמר דמי שזהיר במצות ציצית הוא עניו, ומה ענין שמיטה להר סיני.

אלא שאמר להסביר דשפיר שייך ענוה בזה, כי מי שאינו עניו אי אפשר לו בשום אופן לקבוע מקום לתפילתו דהיום יקניט לו הגבאי וילך לבית הכנסת אחר, ולא יארכו הימים ושם גם כן יקניט לו השמש או איש אחר ויברח גם משם לבית הכנסת אחר, כמו שרואים מעשים בכל יום באלו אנשים שאין להם ענוה שמחמת איזה קפידיא הם עוזבים בית הכנסת הקבוע להם והולכים לבית הכנסת אחר, ולכן מי שקובע מקום לתפילתו, זה אות נאמן שהוא עניו, דעניו פירושו סבלן, דאם לא היה סבלן לא היה אפשר לו לקבוע מקום, דמחמת איזה קפידיא שאי אפשר להאדם להמלט מזה בימי חייו.

השלישי, בפירוש עץ יוסף על העין יעקב (בברכות ו, ב) כתב שאומרים עליו אי עניו אי חסיד, אף על פי שלא הוחזק בפנינו בזה, מכל מקום כיון שהוא מתלמידיו של אברהם אבינו בענין קביעות התפילה, בודאי כי כל דרכיו הם דומים לאברהם בענוה ובחסידות, ולכן אויביו

חומת הברזל בינינו לאבינו שבשמים, והתפילה שלנו היא כמו הקנה שריפה, ואם אדם מתפלל כל פעם במקום אחד אז תפילתו עושה שביל אחד לנקוב החומה של ברזל, ואם לאו לא יכול לנקוב.

טעם שתיים עשרה, בכף החיים (או"ח סימן צ' אות קכ) כתב שמי שאינו קובע מקום לתפילתו, המשחיתים שנבראו מטיפות הקרי של האם, באים וחוטפים את אותה תפילה לפרנסתם ומזונותיהם. ובדומה לזה עיין בענף יוסף על העין יעקב שם.

טעם שלש עשרה, שמעתי מידידי ר' אברהם אבא אונגאר בשם ר' רפאל לואי, טעם נוסף לענין קביעות מקום לתפילה, שבזמן שהאדם קובע מקום לתפילתו, הרי המקום מחייבו יותר לתפילה בציבור. היינו, כיון שאם מתפלל בכמה מקומות, אין המתפללים בבית כנסת אחד מרגישים חסרונו מהתפילה, ואז יותר קל לו להפסיד תפילה בציבור.

הביאור "אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו"

הנה יש כמה וכמה ביאורים בדברי הגמרא שהקובע מקום לתפילתו, כשמת אומרים לו: אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו. ונבאר כאן קצת בזה בנוסף למה שכבר נתבאר לעיל.

הראשון, ברבינו יונה (ברכות ו, ב) כתב בטעם הדבר שכל הקובע מקום לתפילתו אלוהי אברהם בעזרו, שכיון שכל כך הוא אוהב את התפילה ודאי מדת ענוה יש בו כדי שתהיה תפילתו מקובלת לפני המקום, כענין שנאמר "זבחי אלקים רוח נשברה" וכו', וכיון שזכה לענוה יהיה זוכה

המיוחד חל הארת הקדושה שם, ולכן אסור לשנות המקום, כענין שבא הקב"ה בבית הכנסת ואינו מוצא עשרה דכועס, לכן אמר "אלקי אברהם בעזרו" שהיה יחיד כי לא היה שם שום עובד ה' כמותו לצרף אתו, וכמו כן כשאדם יודע ומבין תועלת עצום בהתפלל בפני עצמו כשקובע מקום הוא בעזרו כנ"ל.

ועיין בשו"ת שבט הלוי (חלק י' סימן קלה) שכתב שראוי לאדם שיהיה לו חדר ספרים ומקום מיוחד בביתו לעבוד את ה' יתברך ולהתפלל, על דרך שכתב הרבינו יונה בענין מה שאמרו חז"ל כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו, דהיינו כשבונה לו בית קובע לו חדר או זוית שמייוחד לקדושה.

ובספר טעמי המנהגים (דף עא בהערה) הביא מספר הגן ודרך משה, שתיכף בבואו לדור באיזה בית, ראשית חכמה יראת ה' יבחר לעצמו מקום קבוע יפה ונקי ויאמר בפה מלא זה המקום אני בוחר להתפלל, לשם יחוד קודשא בריך הוא וכו', להיות מקום קבוע להתפלל אני וביתי וכל ישראל, ויהי רצון שתשרה שכינה במקום הזה כמו בכל בתי כנסיות שבישראל, ואם יאמר כך אזי קדושתו כקדושת בית הכנסת ותפילתו מקובלת בתוכו.

ובספר אשי ישראל (פרק ט, הערה מב) הביא בשם המאמר מרדכי (שם ס"ק כב) שהחידוש הוא שאף בבית שאינו מתפלל שם בקביעות אלא בדרך מקרה, צריך לקבוע מקום לתפילתו שלא יפריעו לו אנשי הבית.

נופלים תחתיו, כדרך שהפיל הקב"ה אויבי אברהם הם אמרפל וחבריו לפני אברהם.

הקובע מקום יש מפרשים שמדובר על המתפלל בביתו

יש שביארו בפשיטות דברי הגמרא שענין קביעת מקום לתפילה מדובר על קביעות מקום בבית (למי שפעמים אינו יכול מחמת אונס לבוא לתפילה בבית הכנסת), אך לא שיהא מחוייב לקבוע מקום מיוחד לתפילתו בתוך בית הכנסת.

ואכן בענין זה הרבינו יונה בברכות (ג, ב מדפי הרי"ף ד"ה כל הקובע) כתב, הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו, לא אמרו זה במקומות של בית הכנסת, דכיון שכולה מקום תפילה היא אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזוית זו, אלא רצה לומר שקובע מקום לתפילתו בביתו שפעמים שאינו יכול לילך לבית הכנסת מתפלל בביתו ומייוחד מקום ידוע לכך.

אולם המאירי (בברכות שם) כתב בשינוי קצת, וז"ל: ראוי לאדם לקבוע מקום לתפילתו שכל שהמקום מיוחד לו לתפילה כונתו מצויה ביותר, ודבר זה פירושו בשאין שם בית הכנסת, ואף בבית הכנסת צריך אדם ליחד לו מקום, עיי"ש.

וביאור נפלא בדברי הגמרא, בשפת אמת (שם) כתב: לפי ששיבח מקודם בגמרא תפילה בציבור בבית הכנסת אמרו כאן דגם המתפלל בביתו כשקובע מקום מיוחד לתפילה יש שם הכנה, כמו שיש זכות הצטרפות הרבים כן יש הצטרפות הרבה זמנים מה שמתפלל בכל יום ויום במקום זה

קביעות מקום בבית הכנסת ולא רק קביעות בית הכנסת לתפילה

בטור (אורח חיים סימן צ') כתב: ויקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא לצורך גדול (ויש ספרים אחרים הגורסים לצורך מצוה) דאמר רב הונא כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו. ואין די לו במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל בה תדיר אלא גם בבית הכנסת שקובע בה צריך שיהיה מקומו קבוע וידוע, ולא ישב היום כאן ולמחר במקום אחר, דהכי איתמר בירושלמי אמר ר' תנחום בר חיאי צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת שנאמר "ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם", "השתחוה" לא נאמר, אלא "ישתחוה" משמע שהיה תדיר משתחוה שם.

ובבית יוסף (שם) ביאר דבריו שזה אינו כהרבינו יונה (ג, ב ד"ה כל הקובע) שכתב הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו מדובר על קביעות מקום לתפילתו בביתו, ולמסקנת דבריו כתב הבית יוסף שכיון דהרא"ש וההגהות מיימוניות מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן.

וכן פסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צ' סעיף יט) שהדין של מקום קבוע מדובר על קביעת מקום בבית הכנסת, וז"ל: יקבע מקום לתפילתו, שלא ישנהו אם לא לצורך. ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע.

אולם עיין במגן אברהם (שם) שכנראה חשש אף לשיטת הרבינו יונה, לכן הוסיף: שגם כשמתפלל בביתו יקבע מקום

הקובע מקום יש מפרשים שמדובר על המתפלל בבית כנסת

אולם רוב הפוסקים סוברים שדברי הגמרא "כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו" מדובר על המתפלל בבית הכנסת.

הרא"ש (בברכות פרק א' סימן ז') כתב: אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו, וכו'. לא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בבית הכנסת אחת אבל אם הוא מתפלל באחת בשני מקומות שפיר דמי, דאמרינן בירושלמי בברכות ד, ד אמר רבי תנחום ברבי חיאי צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת שנאמר "ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים", "השתחוה" לא נאמר אלא "ישתחוה".

וכן בהגהות מיימוניות הלכות תפילה (פרק ה' ס"ק י') כתב על מה שאמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום להתפלל וכו', שאפילו באותו בית הכנסת לא ישנה מקום תפילתו פעם בזוית זו ופעם בזוית זו.

וראה במנורת המאור (פרק ב' ענין תפילה קריאת שמע) שכתב: וצריך לקבוע מקום לתפילתו תמיד ולא ישנהו אם לא לצורך גדול. ואינו די שיקבע לו בית הכנסת להתפלל בו תמיד, אלא גם בבית הכנסת שקובע, צריך שיהיה מקומו קבוע וידוע, ולא ישב היום במקום אחד ומחר במקום אחר. כדגרסינן בגמרא ברכות ירושלמי אמר ר' תנחום בן ר' חיאי צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת, וכו'.

חשיבות ענין קביעות המקום לתפילה

בספר אשי ישראל (שם הערה מ') הביא מהאשל אברהם (בוטשאטש מהדו"ת סי' צ' סעי' יט) שדן אם החיוב להתפלל במקום קבוע עולה על החיוב להתפלל בציבור, וכל שכן על להתפלל בשעה שהציבור מתפלל.

והביא שם באשי ישראל ששמע ממרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שמי שבאפשרותו או להתפלל במקומו הקבוע אך מחמת כן יצטרך לדלג מפסוקי דומרה, או להתפלל שלא במקומו הקבוע ויאמר כל פסוקי דומרה, שמוטב שיתפלל במקומו הקבוע, לפי שכל שינוי במקום התפילה גורם קצת להפרעה בגוף התפילה.

המהר"ל בספר נתיבות עולם (א' נתיב העבודה פרק ד') כתב: ויש לך לדעת, כי אברהם היה קובע מקום לתפילתו והיה לו הדביקות בו יתברך בקביעות ולא במקרה דכתיב "אל המקום אשר עמד שם", ולכך היה השם יתברך עמו תמיד בקביעות מבלי הסרה כלל והיה דבוק בשכינה. ובעת צאתו למלחמה השכינה היתה לוחמת באויביו ותמיד השכינה היתה בעזרו, וכל זה מפני שהיה קובע מקום לתפילתו, רצונו לומר שתפילתו שהוא הדביקות שלו בו יתברך הוא בקביעות ואינו במקרה, ודבר שהוא בקביעות אין לה הסרה כלל הפך המקרה שאין המקרה מתמיד, וכנגד האויב צריך האדם חוזק ותוקף שלא יוטר הדביקות.

ובדבר זה היה מיוחד אברהם כי הוא היה התחלה של כל העולם, שכן אמרו בשביל אברהם נברא העולם, והיה כמו העיקר שהוא התחלה וראשון, והעיקר צריך

שלא יבלבלוהו בני הבית. וכן כתב במשנה ברורה (שם ס"ק נט).

קביעות מקום – חובה, מצוה או הנהגה

שיטה שקביעות מקום לתפילה היא "חובה" מצאנו בשו"ת הריב"ש (סימן תקיג ד"ה תשובה) שכתב כך: לשון חכמים כך הוא, כשמדברים בשכר המצוות, אומר "כל העושה מצוה פלונית יהיה שכרו כך", אף על פי שהדבר ההוא חובה עליו. כמו: כל הקורא קריאת שמע ותפלין בראשו וכו' (ברכות טו). כל הקובע מקום לתפילתו וכו' (שם ו'). כל העוסק בתורה, ובגמילות חסדים וכו' (שם ח). כל הקורא קריאת שמע על מטתו וכו' (שם ה). כל המקיים שלש סעודות בשבת, ניצול משלש פורעניות וכו'. כל המשמר את השבת, כהלכתו, אפילו עבד עבודת גילולים כאנוש, מוחלין לו וכו' (שבת קיח, ב). וכאלה, רבים אין מספר.

שיטה שהיא "מצוה" מצאנו בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ סימן לה) שכתב בענין רכישת מקום קבוע לתפילה בבית הכנסת שיש בה "מצוה" כדאיתא בברכות ו, ב, ונפסק באו"ח (סי' צ' סעי' יט) וז"ל: יקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא לצורך, ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע עכ"ל.

שיטה שזו "הנהגה" לכאורה מצאנו בשו"ת משפטי עוזיאל (כרך ג' או"ח סימן יט) שנקט בלשון "ראוי" שיקבע לו מקום בבית הכנסת שנבנה לשם בית הכנסת ומצוים בו כל הדברים הנחוצים לצביונו של בית הכנסת ומשרתי הקדש הראויים לו, עיי"ש.

באשי ישראל (פרק ט הערה מג) הביא מהאשל אברהם, שיש לעיין לפי הסוברים שכל הבית נחשב לד' אמות האם אמרינן שגם כל הבית הכנסת נחשב לד' אמות ויכול לשנות מקומו ולא יקרא שינוי מקום.

בשו"ת בצל החכמה (חלק א' סימן יד) פסק שכל בית הכנסת אינו נחשב כולו לד' אמות, כשנשאל בדבר הללי קהל שארמאש הקדושה שהוציאום חוץ לעיר והרגום, וקבורה כראוי לא היתה להם, שהושלכו גיותיהם בערבוביא בבור גדול אחד, ומאז ועד עתה, נתגלו כמה פעמים בביזוי אחר ביזוי על ידי העוברים שם, ואשר על כן מתאמצים קרוביהם ומיודעיהם להוציאם מקברם המשותף, להביאם כל אחד ואחד אל קבר ישראל מיוחד. ושאלו האם אפשר להתיר הפינוי על פי דין תורה.

ובתשובתו האריך שם רבות, שהיתר לפנותם כדי לקברם בשלהם

בבית הקברות, דק"ק שארמאש שינוחו אצל אבותיהם, לא שייך משלשה טעמים, עיין שם בדבריו. ובין דבריו כתב בגדר ד' אמות, שכל שהוא רחוק מקבר אבותיו יותר מח' אמות (שהוא ד' אמות מכל קבר היוצא יחדיו לח' אמות) לא מקרי קבר אבותיו גם אם יהיה קבור באותו בית הקברות שאבותיו קבורים שם, ואפילו כשהוא מוקף מחיצות דהא קיימא לן שאין כל החדר נחשב כד' אמות, ואין כל מה שבתוך המחיצות נחשב כד' אמות.

והביא שם דברי השו"ע או"ח (סי' צ' סעי' יט) לענינינו, שיקבע מקום לתפילתו וכו' גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך

אל מקום שעומד בו, ולפיכך אברהם שהיה התחלה לעולם יש לו מקום מיוחד אצל השם יתברך שהוא מקומו של עולם, והדבר הזה ברור. ולפיכך אמר אלהי אברהם בעזרו, וזה כי כל דבר שיש לו מקום הוא חזק מאוד שהוא כמו האילן שיש לו שורש נטוע במקום אחד שאף כל הרוחות באות אין מזיזין אותו ממקומו, וזה הקובע מקום לתפילתו יש לו נטיעה ודבוק אצל השם יתברך לגמרי.

ויותר עמוק מזה, כי במה שהמקום מיוחד אל הדבר שהוא מקום לו, ואי אפשר שיהיה מקום אחד מיוחד לשני דברים כאשר ידוע מענין המקום שלא יכלול דבר אחר עמו, שכל דבר יש לו מקום מיוחד כמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ד) אין לך דבר שאין לו מקום, כלומר שצריך שיהיה לכל דבר מקום מיוחד שהוא מקומו, וכאשר הוא קובע מקום לתפילתו השם יתברך הוא מקומו המיוחד לו ואין אחר נכנס במקומו המיוחד לו ולכך ה' יתברך בעזרו.

תוך ד' אמות חשיב מקום אחד

במגן אברהם (אורח חיים סימן צ ס"ק לד) כתב בגדר מקום קבוע, שנראה לו דתוך ד' אמות חשיב מקום אחד דאי אפשר לצמצם. וכן הביאו המשנה ברורה (שם ס"ק ס'). וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך הרב (אורח חיים סימן צ' סעיף יח) ובערוך השולחן (אורח חיים סימן צ' סעיף כג). ויש לדעת שמרחק ד' אמות הוא 1.92 מטר לדעת ר' חיים נאה, ולשיטת החזון איש 2.32 מטר.

הנה גדר ד' אמות נוגע לענין כמה וכמה הלכות, ביניהם: עירובין, סוכה, נטילת ידים שחרית, מרחק מצואה לתפילה, קבורה בקבר אבותיו, ועוד.

לתפילתו. ובכף החיים (שם אות קיח) כתב שאם אירע לו דיש כנגדו בני אדם דטורדים אותו בתפילה אזי ישנה מקומו.

ובספר אשי ישראל (פרק ט, הערה לט) הביא מהאשל אברהם (בוטשאטש סי' צ' סעי' יט) שאין צריך האדם שכל חייו יתפלל באותו מקום, שהרי גם אברהם אבינו הלך למסעותיו ממקום למקום.

בשו"ת רדב"ז (חלק ג' סימן תעב) נשאל, בענין ציבור שרצו חלק מהקהל להתחלק ולהקים בית הכנסת חדש, ובין דבריו הביא, שאין להקשות שאסור להתחלק מבית הכנסת קבוע ולהקים בית הכנסת חדש, מהא דאמרינן כל הקובע מקום לתפילתו וכו' שאסור לשנות את המקום הקבוע, משום דבכל מקום שהוא מתפלל לשם קובע מקומו בין שיהיה פירוש המקום בבית הכנסת עצמו או שיהיה פירוש בית הכנסת להתפלל בו, הרי דאותו מקום קבוע הוא, לאפוקי שלא יתפלל היום בבית הכנסת זה ולמחר בבית הכנסת אחר. הא למדת שיכול היחיד לכתב להתפלל במקום שלבו חפץ אפילו היה אביו רגיל להתפלל במקום אחר.

ביאור שיטת הרבינו יונה

בגוף דברי מה שכתב הרבינו יונה (ג, ב מדפי הרי"ף ד"ה כל הקובע) שהקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו מדובר על קביעת מקום תפילה בביתו, שפעמים שאינו יכול לילך לבית הכנסת מתפלל בביתו ומייחד מקום ידוע לכך, ומובא בתלמוד ירושלמי (ברכות פרק ד, ה"ד) אמר רבי תנחום בר חנינא צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל. ועיין במעדני

שיהיה לו מקום קבוע ע"כ. ובמגן אברהם (שם ס"ק לא) כתב, דתוך ד' אמות חשוב מקום אחד עיי"ש. הרי דגם בית הכנסת המוקף מחיצות לא חשוב כולה כד' אמות שהרי צריך שיהיה לו בה מקום קבוע, ועיין אשל אברהם שם, עד כאן דבריו.

אולם יש שהעירו שדין תוך ד' אמות שנחשב למקום אחד, הוא דווקא כאשר יושבים על ספסלים שזוים מעט קדימה ואחורה, ולפעמים מצטופפים עליהם יותר אנשים, כל ד' אמות (כשני מטרים) נחשב כמקום אחד. אמנם כאשר לכל אדם ישנו כסא מיוחד, נכון לכתחילה לשבת דווקא על כסאו הקבוע ולהתפלל שמונה עשרה בסמוך לו.

שינוי מקום

בטור (אורח חיים סימן צ') כתב: ויקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא "לצורך גדול" (ויש ספרים אחרים הגורסים "לצורך מצוה"). אולם בשולחן ערוך (או"ח סי' צ' סעי' יט) כתב בלשון יקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא "לצורך" ולא הזכיר הלשון "לצורך גדול". ובערוך השולחן (שם סעיף כג) כתב, שלא ישנה מקומו אלא "לצורך גדול" או "כשמוכרח לעשות כן".

אכן הפרי מגדים (שם סי' צ' א"א לג) כתב, ששינוי מבית כנסת של קיץ לשל חורף ולהיפך אינו נחשב לשינוי קביעות.

בספר הליכות שלמה (סי' ה', הערה ב') כתב, שמי שקובע מקום בכל אחת משלוש תפילות היום בבית הכנסת אחר או בשבתות בבית כנסת אחד ובימות החול בבית כנסת אחר, נחשב כקובע מקום

קבוע של אחר, בזה שייך להודיעו שהוא יושב על מקום קבוע של אחר, ולבקש ממנו לעבור למקום אחר. אך אם הוא אורח, נראה שעדיף להניח לו במקומו, ובפרט משום שתוך ד' אמות הוא המקום קבוע.

ועוד, אם אדם (אפילו אורח) ישב במקום של אחר כמה פעמים, אפשר למצוא תחילה מקום אחר שיוכל לשבת ואז להודיעו שהוא יושב על מקום קבוע של אחר ולבקש ממנו שיפנה למקום שהכינו עבורו, אך כדאי לבקש מאחר לומר להאורח שהתיישב במקום קבוע של המתפלל.

עוד היה נראה לומר, כיון שלפעמים אורחים מתיישבים על כסאו של אחד המתפללים הקבועים, אם אין חשש שהאורח יפגע, אפשר לבקש ממנו לעבור למקום אחר. אך אם יש חשש שיפגע, מוטב לישוב במקום אחר מאשר להכנס לחשש של הלבנת פנים. והטוב ביותר שהגבאים יקבלו את האורחים וידאגו להם למקום ישיבה. אך לדברי רבי גרשון שליט"א נראה שקשה לשער אם יפגע או לא ושב ואל תעשה עדיף, ובכל אופן אין להודיעו אלא אם כן הכין לו כבר מקום אחר.

קביעות מקום לשמונה עשרה או לכל התפילה

בספר שערים מצויינים בהלכה (סימן יב, קונטרס אחרון סעיף י') כתב במה שאמרו שראוי לאדם שיקבע מקום לתפילתו מדובר לתפילת שמונה עשרה, שהיא עיקר התפילה, והוא מדברי הטור (סימן צ') מה שכתב בשם הירושלמי, אמר ר' תנחום בר חייה צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת שנאמר "ויהי דוד בא עד הראש אשר

יום טוב על הראש"ש (אות צ') שכתב, דודאי דלתלמידי רבינו יונה קשיא הירושלמי.

וראה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן נו) שהעיר, דנראה דש"ס דידן לא סבר לדרוש בכזאת כדרשת ר' תנחום, שהרי ש"ס דילן בסנהדרין קו, ב, קדריש לה לקרא שהמכוון לדבר אחר לגמרי, דאין ראש אלא ע"ז, ועיין שם אריכות דבריו ביישוב דברי הרבינו יונה.

התיישב אדם אחר במקומו

הנה נפוץ המקרה בבתי כנסיות שלפעמים באים אורחים להתפלל ומתישבים על כסאו של אחד המתפללים הקבועים, ולכאורה יש לדון בזה מתוך הענין של קביעות מקום לתפילה, אם יש לבקש מהאורח שיעבור למקום אחר, בפרט במקומות של בית הכנסת של אנשים המוחזקים במקומותיהם על ידי שקנו מקומם בכסף או בדמי חבר.

ראשית, על פי מה שכתב המגן אברהם (אורח חיים סימן צ ס"ק לד) בגדר מקום קבוע, שנראה לו דתוך ד' אמות חשיב מקום אחד דאי אפשר לצמצם, וכן הביאו המשנה ברורה (שם ס"ק ס'), נראה שישתדל לישוב סמוך למקומו כיון שכל הד' אמות חשוב עדיין כמקום אחד, וכן הביא להלכה בספר תפילה כהלכתה (פרק ב' סעי' ד') ובספר אשי ישראל (פרק ט' סעי' טז) עיי"ש, ובודאי שלא יתקוטט עבור זה.

ובענין זה דנתי עם ידידי הגאון ר' גרשון בס שליט"א האם כדאי לבקש ממנו לעבור להתפלל במקום אחר, ולדעתו הענין תלוי אם מתפלל ברגילות בבית כנסת זה והוא באמת היה צריך לדעת שזה המקום

כה) דהכוונה לתפילת שמונה עשרה שהיא עיקר התפילה. אולם בספר תפילה כהלכתה (פרק ב' הערה ד') כתב להיפך ובפשיטות, דמה דאמרו לקבוע מקום לתפילתו היינו לכל עת התפילה, ולא דוקא לתפילת שמונה עשרה.

ישתחוה שם", "השתחוה" לא נאמר, אלא "ישתחוה" משמע שהיה תדיר משתחוה שם, ומוכח מזה דדוקא בשמונה עשרה שיש בו דין השתחוואה ולא בשאר התפילה. **וכן** הביא בספר אשי ישראל (שם הערה לח) בשם ספר תורת חיים (סי' צ' ס"ק

סיכום הענין

צריך אדם שיקבע לו בית הכנסת להתפלל בו, שלא יתפלל היום בבית הכנסת זה ולמחר בבית כנסת אחר, ואמרו חז"ל בברכות ו, ב כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו, שנאמר באברהם: "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם", ואין עמידה אלא תפילה, שנאמר: "ויעמוד פנחס ויפלל".

אף בבית הכנסת שהוא קבוע שם להתפלל בו צריך שיהיה לו מקום קבוע וידוע, ולא ישב היום כאן ולמחר במקום אחר, שנאמר: "ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים", "השתחוה שם" לא נאמר, אלא "ישתחוה", משמע שהכין לו מקום מיוחד שישתחוה שם.

יש שביארו בפשיטות דברי הגמרא בברכות ו, ב בשענין קביעת מקום לתפילה מדובר על קביעות מקום בבית (למי שפעמים אינו יכול מחמת אונס לבוא לתפילה בבית הכנסת), אך לא שיהא מחוייב לקבוע מקום מיוחד לתפילתו בתוך בית הכנסת.

ואכן בענין זה הרבינו יונה בברכות (ג, ב מדפי הרי"ף ד"ה כל הקובע) כתב, הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו, לא אמרו זה במקומות של בית הכנסת דכיון שכולה מקום תפילה היא אין להקפיד אם יושב פעמים בוית זו ופעמים בוית זו, אלא רצה לומר שקובע מקום לתפילתו בביתו שפעמים שאינו יכול לילך לבית הכנסת מתפלל בביתו ומיחד מקום ידוע לכך.

לענין זה בשו"ת שבט הלוי (חלק י' סימן קלה) כתב שראוי לאדם שיהיה לו חדר ספרים ומקום מיוחד בביתו לעבוד את ה' יתברך ולהתפלל, על דרך שכתב הרבינו יונה בענין מה שאמרו חז"ל כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו, דהיינו כשבונה לו בית קובע לו חדר או זווית שמייוחד לקדושה.

אולם רוב הפוסקים סוברים שדברי הגמרא "כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו" מדובר על המתפלל בבית הכנסת.

כן פסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צ' סעיף יט) שהדין של מקום קבוע מדובר על קביעת מקום בבית הכנסת, וז"ל: יקבע מקום לתפילתו, שלא ישנהו אם לא לצורך. ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע.

אולם עיין במגן אברהם שכנראה חשש אף לשיטת הרבינו יונה, ולכן הוסיף, שגם כשמתפלל בביתו יקבע מקום שלא יבללוהו בני הבית, שכן מצינו באברהם אבינו שקבע מקום לתפילתו כדכתיב "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ד'".

במגן אברהם (אורח חיים סימן צ ס"ק לד) כתב בגדר מקום קבוע, שנראה לו דתוך ד' אמות חשיב מקום אחד דאי אפשר לצמצם. והביאו המשנה ברורה (שם ס"ק ס').

בטור (אורח חיים סימן צ') כתב: ויקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא "לצורך גדול" (ויש ספרים אחרים הגורסים "לצורך מצוה"). אולם בשולחן ערוך (או"ח סי' צ' סעי' יט) כתב בלשון יקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא "לצורך", ולא הזכיר הלשון "לצורך גדול". ובערוך השולחן (שם סעיף כג) כתב, שלא ישנה מקומו אלא "לצורך גדול" או "כשמוכרח לעשות כן".

בספר הליכות שלמה (סי' ה', הערה ב') כתב, שמי שקובע מקום בכל אחת משלוש תפילות היום בבית הכנסת אחר או בשבתות בבית כנסת אחד ובימות החול בבית כנסת אחר, נחשב כקובע מקום לתפילתו. ובכף החיים (שם אות קיח) כתב שאם אירע לו דיש כנגדו בני אדם דטורדים אותו בתפילה אזי ישנה מקומו.

בספר אשי ישראל (פרק ט, הערה לט) הביא מהאשל אברהם (בוטשאטש סי' צ' סעי' יט) שאין צריך האדם שכל חייו יתפלל באותו מקום, שהרי גם אברהם אבינו הלך למסעותיו ממקום למקום.

הנה נפוץ המקרים בבתי כנסיות שלפעמים באים אורחים להתפלל ומתיישבים על כסאו של אחד המתפללים הקבועים, לכאורה יש לדון בזה מתוך הענין של קביעות מקום לתפילה האם יש לבקש מהאורח שיעבור למקום אחר, בפרט במקומות של בית הכנסת של אנשים המוחזקים במקומותיהם על ידי שקנו מקומם בכסף או בדמי חבר. לדברי רבי גרשון בס שליט"א הענין תלוי אם מתפלל ברגילות בבית כנסת זה והוא באמת היה צריך לדעת שזה המקום קבוע של אחר, בזה שייך לבקש ממנו לעבור למקום אחר. אך אם הוא אורח, נראה שעדיף להניח לו במקומו, ובפרט משום שתוך ד' אמות הוא המקום קבוע.